

О. В. Ареф'єва,

доктор економічних наук,

С. Т. Пілецька,

доктор економічних наук,

І. М. Мягких,

доктор економічних наук, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ДІЇ ІНФЛЯЦІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Інфляція є одним з важливих факторів макроекономічної нестабільності. Вона визначає динаміку соціально-економічних процесів: економічне зростання, інвестиції, рівень життя домогосподарств, зайнятість і т.д. Протягом усього розвитку світової економіки ефективна грошово-кредитна політика залишалася і залишається однією з ключових складових для забезпечення економічного зростання й успішного розвитку країни. З метою правильного й ефективного управління інфляцією та вибору оптимального режиму монетарної політики, слід виявити ряд основних факторів макроекономічної системи, що впливають на загальний рівень цін в країні.

Аналіз останніх досліджень. Теоретико-методологічні аспекти пов'язані із сутністю, функціями, формами, видами інфляції розглядалися в наукових працях С. Брю, Х. Джонсона, Р. Дорнбуша, Ф. Кейгана, Э. Клаасена, Ф. Ларрена, А. Лейонхуфвуда, Л. Мизеса, Г. Минса, Н. Мэнкью, Дж. Сакса, Самуельсона, У. Филлипса, И. Фишера, М. Фридмена, Р. Шмалензи, К. Шульца, Й. Шумпетера та ін. Серед вітчизняних вчених-економістів, які досліджували сутність, причини виникнення та наслідки прояву інфляції: А. Базилевич [1], О. Барановський [2], Т. Батракова, О. Рогаченко [3], Ю. Ніколенко [5], В. Сірко [12], Л. Тіверіадська [13], А. Чухно [14] та багато інших.

Мета статті полягає у виявленні особливостей дії інфляції на підставі аналізу теоретичних підходів до визначення сутності та передумов її прояву; обґрунтуванні її впливу на економіку через дослідження основних показників національної економіки та на підставі цього розробленні моделі впливу інфляції на рівні національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дія інфляції в різних країнах та регіонах має свої особливості, які проявляються з певною періодичністю та може впливати як на виробничий, так і на споживчі ринки звужуючи їх. Передбачення її синергетичного прояву дозволяє використовувати регуляторні функції на макро- та мезорівнях, що знизить соціальну напругу через нівелювання її негативних наслідків та відновить рівновагу.

Становлення, поступовий розвиток, стрибкоподібні зміни, трансформації економік призвели до необхідності наукового трактування особливостей інфляційних процесів, що відбуваються та визначають стан соціально-економічної сфери в державі. Їхня природа в економіці змінювалась в залежності від економічної формації, рівня розвитку виробничих відносин та продуктивних сил, а також їх переважного та специфічного впливу на попит та пропозицію (табл. 1).

Таблиця 1

Природа інфляційних процесів в економіці [1, 2, 5, 12]

Назва теорії	Напрямок впливу інфляції
Саламанська школа	Надмірний приплив дорогоцінних металів
Політекономія	Пропозиція грошей веде до пропорційного зростання цін
Марксистська теорія	Зростання цін приватних монополій
Лозанська школа	Зміна собівартості відносно продажної ціни
Кейнсіанська теорія	Дефіцит на ринку чинників виробництва
Монетаристська теорія	Надмірна пропозиція на ринку грошей
Структуралістська теорія	Зміна структури громадського багатства
Фіскальна теорія	Дефіцит фіскального балансу
Концепція громадської згоди	Неузгодженість при перерозподілі доходу

Слід зазначити, що кожна концепція визначає інфляцію на різних етапах товарно-грошового обміну у рамках окремої економічної підсистеми: грошового ринку, фіскального балансу, ринку чинників виробництва, структури громадського багатства

тощо, концентрувалась лише на одному факторі та діалектично підтверджувала певні особливості її прояву.

Так, представники саламанської школи зв'язували зростання цін з припливом у Європу дорогоцін-

них металів із Америки, які збільшували грошову масу (у вигляді золотих і срібних монет) на континенті, без відповідного збільшення кількості товарів. Наступним етапом розвитку даної школи є обґрунтування зв'язків між пропозицією грошей і зростанням цін, що пов'язано з процесами у сфері виробництва і грошової емісії, які породжують інфляцію, розглядається представниками політекономії і марксистами. Найбільш важливим моментом марксистської концепції щодо природи інфляції було те, що основна відповідальність за зростання цін покладалася на існуючі приватні монополії та визначали ступінь розвитку економік відповідних країн. Якщо в період класичного капіталізму зростання цін стримується конкурентною боротьбою, то в період монополістичного капіталу ця перешкода зростанню інфляції зникала, тому на цій підставі марксистів вважали природним й історично неминучим перехід від приватного монополістичного капіталу до державного.

Представники кейнсіанської школи в якості механізму виникнення інфляції розглядали дефіцит на ринку засобів виробництва, а надмірна пропозиція на ринку грошей стала основою для монетаристів, які стверджували, що грошова маса чинить дію на номінальний обсяг виробництва через зміну загального рівня цін. На їхню думку, зупинити інфляцію можна тільки шляхом регулювання державою кількості грошей в обігу.

Зміна структури громадського багатства розглядалась у межах структуралістської теорії, з точки зору якої призводить до інфляції, а дефіцит фіскального балансу лежить в основі прибічників фіскальної теорії інфляції. Відмінною рисою структуралістського і фіскального механізмів являється циклічність самої інфляції: в короткостроковому періоді інфляція служить відновленню рівноваги в даних підсистемах, а в тривалішому періоді виводить їх з рівноваги. У концепції громадської згоди інфляція розуміється як результат нерозв'язної боротьби за перерозподіл доходів, причиною чого слід визнати відсутність громадської згоди відносно питомої ваги окремих груп у його сукупній величині, а найбільш очевидним і доступним способом такої боротьби є підвищення цін.

Узагальнення особливостей дії інфляції на відповідних періодах розвитку економік країн, дозволило модифікувати наявні уявлення про сутність інфляції як процесу, який перебуває під впливом таких чинників: шоків попиту і пропозиції, інерції і впливу інститутів, які визначають інституціональні, політичні і культурні чинники. Серед усього широкого набору чинників особливу роль грають монетарні, до яких відносяться зміни як у сфері грошового обігу, так і в грошовій політиці. Значення цих чинників проявляється не лише кількісно, але і якісно через зміни в монетарній сфері безпосередньо

або через зміни в грошовій політиці. З точки зору немонетарної теорії причинами інфляції є: підвищення виробничих витрат; збільшення сукупного попиту, який не пов'язаний зі збільшенням об'єму грошової маси; структурні зміни ринку, які обумовлені державною монополією і монополією підприємств, які відбуваються при монопольному підвищенні цін. Так, принципова різниця між інфляцією, викликаною монетарними факторами (інфляцією «попиту»), і інфляцією, обумовленою негрошовими причинами (інфляцією «витрат»), полягає в тому, що зростання грошової пропозиції, яка при монетарній інфляції є джерелом зростання цін, а в умовах немонетарної інфляції стає наслідком, що обумовлює розгляд зростання цін як першопричину збільшення маси грошей в обігу.

Інфляція немонетарного характеру, як відомо, ініціюється визначеними особливостями структурних диспропорцій, відсутністю конкурентного ринку й іншими, тобто інституційними, а не монетарними причинами. Зазначені фактори безпосередньо не посилюються надлишковою грошовою емісією, тому і механізм протікання даного виду інфляції є дещо іншим, оскільки в економіці починається зростання цін на споживчі товари, після чого відбувається гальмування споживчого попиту через нестачу грошової маси у населення. Останнє або вимагає додаткової грошової емісії, або сприяє активізації грошових сурогатів (кредиторсько-дебіторської заборгованості та ін.). Оскільки, найчастіше всі ці наслідки виявляються одночасно, то проявляється синергетична дія інфляції як в різних галузях, так і в економіці країни в цілому.

Слід зазначити, що кожна концепція визначає інфляцію на різних етапах товарно-грошового обміну у рамках окремої економічної підсистеми: грошового ринку, фіскального балансу, ринку чинників виробництва, структури громадського багатства тощо, концентрувалась лише на одному факторі та діалектично підтверджувала природу інфляційних впливів. Таким чином, суть інфляції розкривається в наступних визначеннях: інфляція – механізм динамічної грошової рівноваги системи ринків; інфляція – втілення єдності грошей як вартісного еквіваленту і сукупності грошових обігів; інфляція – внутрішня для форми вартості взаємодія грошей як вартісного еквіваленту і відтворювальної моделі.

Доцільно розглядати інфляцію як причину та наслідок настання кризових явищ, які призводять до дестабілізації дії економічних законів та механізмів, функціонування суб'єктів господарювання. Як зазначає академік А. Чухно, «головною причиною помилки стало розкриття суті та особливостей економічної кризи в Україні, механічне перенесення на нашу економіку висновків щодо природи інфляції, що були зроблені в розвинутих країнах. На першому етапі її сприйняли як інфляцію попиту, і все було

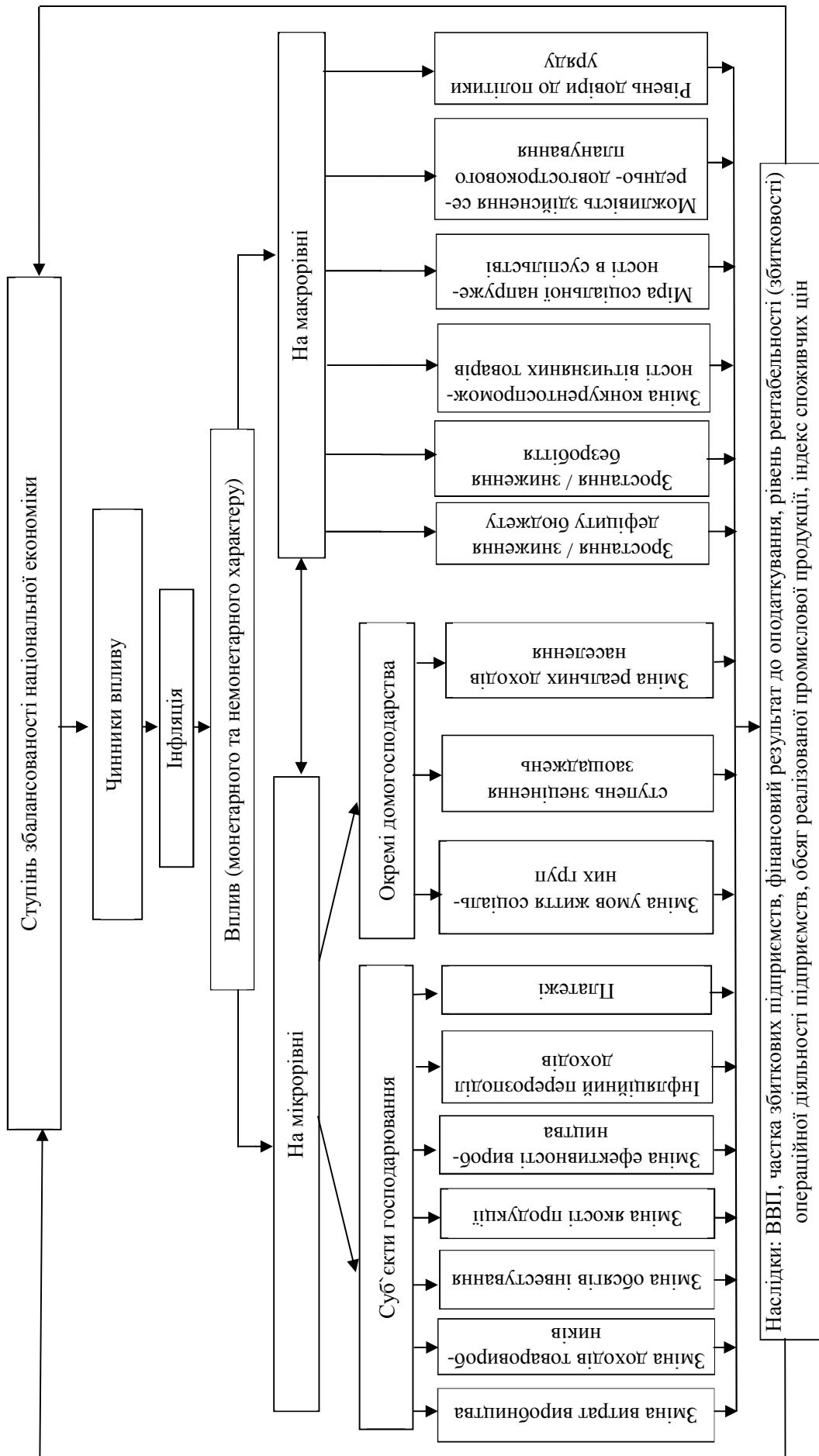

Рис. 1. Модель впливу інфляції на рівні національної економіки

спрямовано на його обмеження, тоді як насправді в Україні була інфляція витрат виробництва. Але й після того, як було встановлено правильний діагноз, справи не змінилися, тому що наша інфляція була ототожнена з інфляцією витрат виробництва у розвинутих країнах» [14, с. 12–13]. Таким чином, на його думку, у вітчизняній економіці інфляція витрат виробництва базується на існуючому рівні продуктивних сил, виробничих відносинах та продуктивності суспільної праці. Вона обумовлена техніко-технологічною відсталістю української економіки, хоча в останні роки спостерігається інноваційна активність підприємств України, впроваджуються високі технології.

Інфляція призводить до різних наслідків для підприємства, держави і домогосподарств, обумовлюється чинниками впливу на всіх рівнях національної економіки, що відображено в моделі впливу інфляції на рівні національної економіки (рис. 1). Але оскільки в умовах ринкової економіки національний продукт створюється на рівні окремого господарюючого суб'єкта, тобто і економічне зростання ним забезпечується, то і виконання функцій і завдань держави безпосередньо залежить від ефективності функціонування підприємства. При цьому і добробут людини або домогосподарства також залежить від ефективної діяльності суб'єктів господарювання, особливостей і вчасності регулюючих впливів державних органів. Важливу складову щодо

зміни конкурентоспроможності підприємств та його продукції слід визнати зміну якості продукції і зміну ефективності виробника, які ґрунтуються на інноваціях та можуть забезпечити валютні надходження до бюджету.

На макrorівні виділено також зміну напруженості в суспільстві, яка обумовлена зростанням (зниженням) дефіциту бюджету, можливість здійснення середньо- та довгострокового планування, а також рівень довіри до політики уряду, що відображають причини інфляції в країні.

Наслідки дії інфляції характеризуються такими показниками як: ВВП, частка збиткових підприємств, фінансовий результат до оподаткування, рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності підприємств, обсяг реалізованої промислової продукції, індекс споживчих цін. Оскільки, зміна доходів товаровиробників та витрат виробництва відображається через обсяг реалізованої продукції (рис. 2), то слід відзначити певні особливості, які спостерігаються у промисловості. Так, у 2010 р. порівняно з 2014 р. мало місце деяке збільшення обсягів реалізації продукції, а у 2015 р. різке збільшення даного показника відбулось за рахунок підвищення цін, тобто під впливом дії інфляції. Така тенденція є негативною, оскільки дана тенденція ґрунтується також на структурі витрат підприємств, що складає ціну продукції та послуг, тобто включає підвищені ціни на сировину та матеріали.

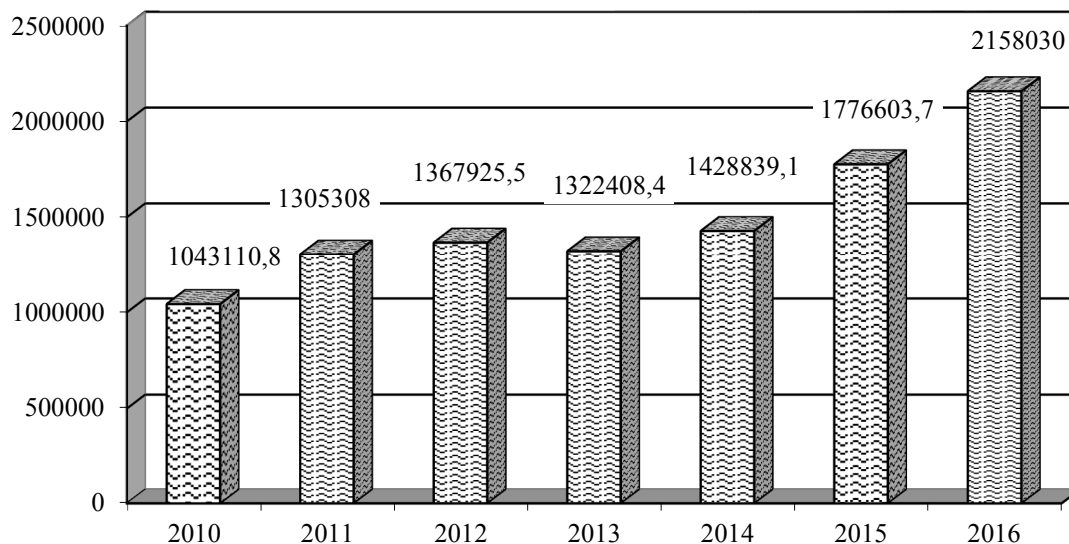

Рис. 2. Обсяг реалізованої промислової продукції за 2010-2016 рр., млн грн [8]

У цілому варто відзначити, що за аналізований період найважчими для промисловості були 2010 та 2013 рр. Саме за цей період спостерігається тенденція зниження практично всіх показників діяльності, що суттєво відкинуло галузі промисловості у розвитку назад через відсутність коштів для забезпечення безперервності виробництва, диверсифікації продукції, здійснення модернізації та оновлення.

Ю. Ніколенко досліджуючи причинно-наслідкові зв'язки проявів інфляції в Україні, стверджує, якщо друкарському процесу немає меж, то соціальні межі інфляції вкрай тривожні, тому, що вони спираються на відому закономірність, згідно з якою збільшення кількості грошей в обігу в 4-5 разів порівняно з товарною масою означає, що держава вже вичерпала важелі впливу і на черзі непередбачені соці-

альні потрясіння. Негативною ознакою інфляційного процесу є неухильне підвищення курсів іноземних валют і падіння курсу національної валюти [5].

Оскільки розмір ВВП (рис. 3) свідчить про здатність держави забезпечувати соціальний добробут суспільства за рахунок того, що вироблено на території країни, а його динаміка дозволить прогнозувати можливості розвитку, то він потребує додаткової уваги з позиції обґрунтування здійснення ключових реформ. Так, спостерігається з 2011 до 2015 р. певне падіння ВВП, а у 2016 р. стрімке зростання обумовлене значним рівнем інфляції на тлі значної

девальвації гривні. Можна стверджувати, що оскільки гривня стабілізувалась, то відбулось за даний період значне скорочення виробництва та купівельної спроможності як підприємств, так і населення. Відобразилось на макроекономічних показниках також відсутність результатів діяльності суб'єктів господарювання на сході України. Це вимагає структурних перетворень у фінансовій, фіскальній, виробничій сферах економіки країни, ґрунтуючись на особливостях розвитку продуктивних сил та виробничих відносинах з позиції стимулювання впровадження сучасних технологій.

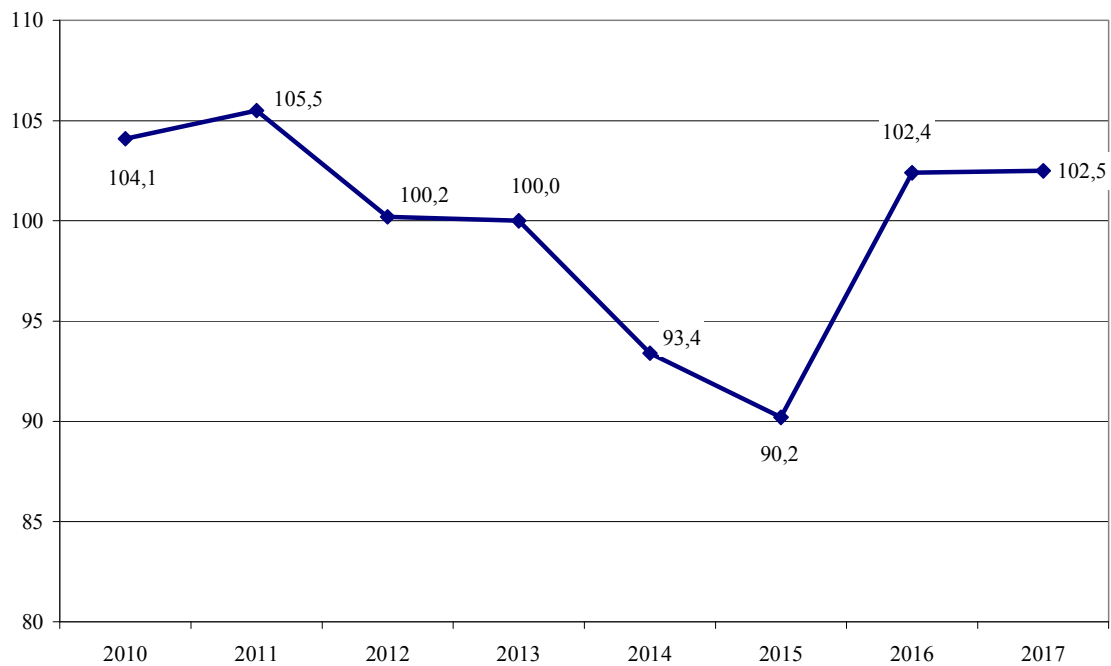

Рис. 3 Динаміка реального ВВП за 2010-2017 рр., % (у цінах попереднього року) [8]

Якісну оцінку інфляції доцільно проводити з позиції індексів цін споживачів та виробників промислової продукції в динаміці (рис. 4), що дозволить охарактеризувати їхню відповідність промисловій та ціновій політиці в економіці. Так, за 2006-2014 рр. спостерігалась певна узгодженість у зростанні та падінні даних показників, що свідчить про те, що має місце відстрочена інфляція, ініційована зростанням витрат виробників промислової продукції, яка неминуче буде компенсована зростанням цін на споживчі товари та послуги.

Разом з тим, у 2015 р. мало місце різке падіння індексу цін виробників промислової продукції, оскільки значно скоротився виробничий попит та, як наслідок, виробництво даних товарів скорочується, що не дозволяє, навіть, отримувати амортизацію в повному обсязі, знижуючи перспективи оновлення технологічних процесів. Індекс цін споживачів зріс за

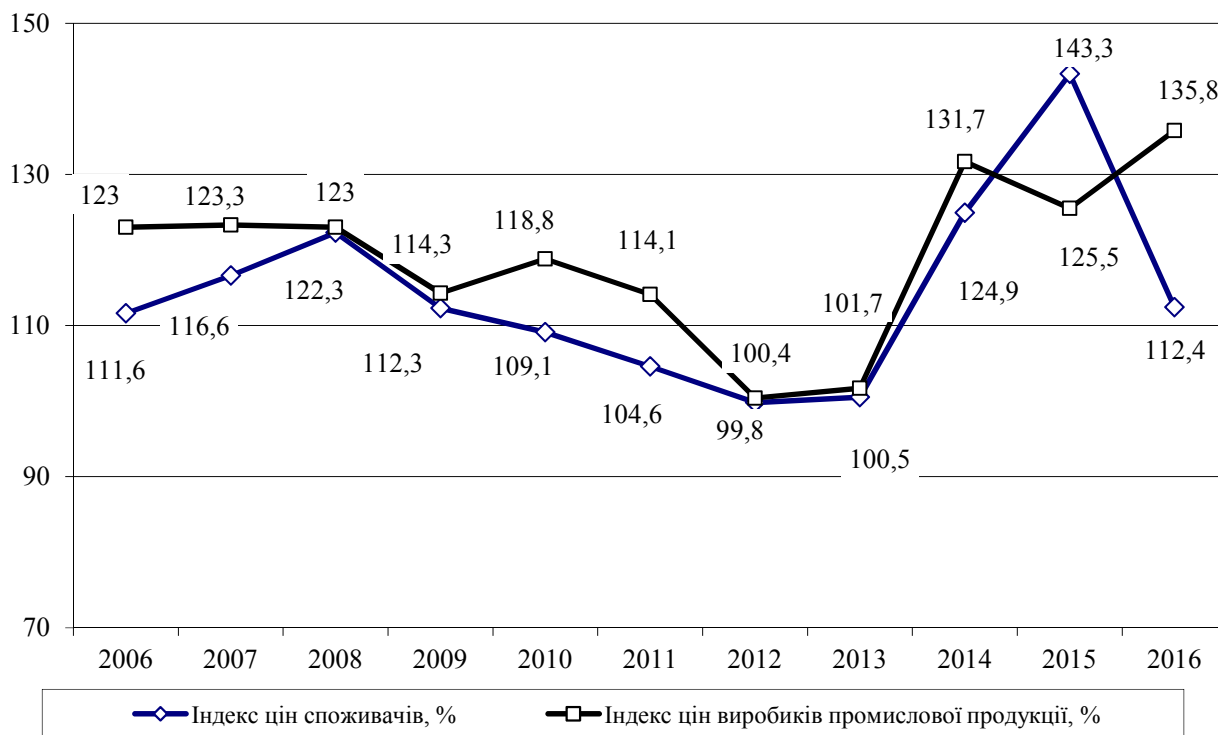
один рік майже на 20%, що характеризує подальше зростання споживчого кошика, на який населення використовує свої заощадження та купуючи імпортні товари, в ціни яких включена ціна девальвованої гривні.

У 2016 р. індекс споживчих цін впав на 20,9%, відображаючи очікування населення стабілізації цін на товари та послуги, оскільки ціни на них вже мають граничні значення як до його купівельної спроможності, так і наближення до закордонних аналогів, що загрожує вітчизняним товаровиробникам заміщенням їхньої продукції імпортною у більш широкому масштабі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнено та обґрунтовано особливості наукових течій та шкіл щодо визначення сутності інфляції, причин та наслідків її дії на відповідних пе-

ріодах розвитку економік країн, що дозволило модифікувати наявні уявлення про сутність інфляції як процесу, який перебуває під впливом наступних

чинників: шоків попиту і пропозиції, інерції і впливу інститутів, які визначають інституціональні, політичні і культурні чинники.

Рис. 4. Динаміка індексів цін споживачів та виробників промислової продукції за 2006-2016 рр., % (у цінах попереднього року) [8]

Запропоновано модель впливу інфляції на рівні національної економіки, в якій органічно поєднано чинники впливу на макро-, мікрорівнях, наслідки, які можуть виникнути при невчасному впливі на них. При цьому і добробут людини або домогосподарства також залежить від ефективної діяльності суб'єктів господарювання, особливостей регулюючих впливів державних органів. На макрорівні виділено також зміну напруженості в суспільстві, яка обумовлена зростанням (зниженням) дефіциту бюджету, можливість здійснення середньо- та довгострокового планування, а також рівень довіри до політики уряду, що відображають причини інфляції в країні.

Розглядати причини і наслідки інфляції запропоновано у відповідності до часу і простору, типу технологічного укладу, який відображає рівень продуктивних сил та виробничих відносин, їхньої здатності до розвитку; кожна з країн має свої особливості прояву та впливу на економіку, що ґрунтуються на наявному інвестиційному та фіскальному кліматі, ступені оновленості основних засобів виробництва та амортизаційній політиці, а також структури витрат продукції та послуг; особливості прояву інфляції ґрунтуються на дисбалансі грошової маси та попиту і пропозиції кредитних ресурсів, що призво-

дить до зниження купівельної спроможності, та спостерігаються в заміщенні вітчизняних товарів імпортними аналогами.

Література

1. **Базилевич В.Д.** Економічна наука та освіта в епоху системних трансформацій: нові виклики і запити до фундаментальної теорії. *Економіка України*. 2016. № 8. С. 78–90.
2. **Барановський О.І.** Сутність і різновиди фінансових криз. *Фінанси України*. 2009. № 5. С. 3–20.
3. **Батракова Т.І., Рогаченко О.С.** Проблеми регулювання інфляційних процесів в Україні. *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. С. 59–64.
4. **Діяльність суб'єктів господарювання за 2016 рік:** стат. збірник / за ред. М.С. Кузнецової. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 483 с.
5. **Ніколенко Ю.В.** Основи економічної теорії. Київ: ЦУЛ, 2003. 632 с.
6. **Новікова О. Ф., Логачова Л. М.** Особливості фінансування соціальної інфраструктури в процесі бюджетної децентралізації. *Економічний вісник Донбасу*. 2017 № 1 (47). С. 4–12.
7. **Олсон М.** Логіка колективної дії. Суспільні блага і теорія груп. Київ: Лібра, 2014. 272 с.
8. **Офіційний сайт Державної служби статистики України.** URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. **Пинзеник В.** Гривня: рік після другого етапу девальвації. URL: [http:// lb](http://lb).

ua/economics/2016/03/03/329404_grivnya_rik_pislya_drugogo_etapu.html 10. **Полтерович В.М.** Элементы теории реформ. Москва: Экономика, 2007. 448 с. 11. **Радіонов Ю.Д.** Фінансова безпека України: проблеми та шляхи забезпечення. *Економіка та держава*. 2015. № 11. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2015/16.pdf. 12. **Сірко А.В.** Економічна теорія. Політекономія: навч. посібник. Київ: ЦУЛ, 2014. 416 с. 13. **Тівєріадська Л.В., Якименко А.М.** Інфляційні процеси та їх соціально-економічні наслідки в Україні. *Економічний простір*. 2015. № 93. С. 175–188. 14. **Чухно А. А.** Сучасні фінансово-економічні кризи: природа, шляхи і методи подолання. *Економіка України*. 2010. № 1. С. 12–13.

Ареф'єва О. В., Пілецька С. Т., Мягких І. М. Особенности дїї інфляції та її вплив на економіку України

У статті узагальнено й обґрунтовано особливості наукових напрямів і шкіл щодо визначення сутності інфляції, причин і наслідків її дїї на відповідних періодах розвитку економіки країн. Запропоновано модель впливу інфляції на рівень національної економіки, у якій органічно поєднуються чинники впливу на макро- і мікрорівнях, наслідки, які можуть виникнути при невчасному впливі на них. На макрорівні виділено також зміну напруженості в суспільстві, яка обумовлена зростанням (зниженням) дефіциту бюджету, можливість здійснення середньо- та довгострокового планування, а також рівень довіри до політики уряду, що відображають причини інфляції в країні.

Ключові слова: інфляція, національна економіка, мікрорівень, макрорівень, обсяг реалізованої продукції, динаміка індексів цін.

Арефьева А.В., Пилецкая С.Т., Мягких И.М. Особенности действия инфляции и ее влияние на экономику Украины

В статье обобщены и обоснованы особенности научных направлений и школ относительно опреде-

ления сущности инфляции, причин и последствий ее действия на соответствующих периодах развития экономики стран. Предложена модель влияния инфляции на уровень национальной экономики, в которой органично сочетаются факторы влияния на макро- и микроуровнях, следствия, которые могут возникнуть при несвоевременном влиянии на них. На макроуровне выделены также изменения напряженности в обществе, которые обусловлены ростом (снижением) дефицита бюджета, возможность осуществления средне- и долгосрочного планирования, а также уровень доверия к политике правительства, которые отображают причины инфляции в стране.

Ключевые слова: инфляция, национальная экономика, микроуровень, макроуровень, объем реализованной продукции, динамика индексов цен.

Arefieva O. W., Piletska S.T., Myagkyh I.M. Features of the effect of inflation and its impact on the economy of Ukraine

The article generalizes and substantiates the peculiarities of scientific directions and schools regarding the definition of the essence of inflation, the causes and consequences of its action at the relevant periods of development of the economies of countries. A model of the influence of inflation on the level of the national economy is proposed, in which the factors of influence on macro- and micro- levels are organically combined, the consequences that may arise from untimely influence on them. At the macro level, there are also changes in the tension in the society that are due to the growth (decrease) in the budget deficit, the possibility of implementing medium-long-term planning, and the level of confidence in government policy that reflect the causes of inflation in the country.

Keywords: inflation, national economy, micro-level, macro- level, volume of sales, price index dynamics.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2018

Прийнято до друку 19.06.2018